

**Texte standard în cultura românească veche.
Noul Testament de la Bălgrad. (1648)**

*dr. Mihai Alin Gherman
Biblioteca Academiei Române
Filiala Cluj-Napoca*

Pentru cultura veche s-au vehiculat afirmații diferite referitoare la circulația, ecourile și importanța diferitelor tipărituri, nu toate dintre ele însă fiind susținute și de argumente.

Unul din criteriile prin care putem verifica soliditatea acestor afirmații este cercetarea posterității respectivelor texte, căci doar când acestea s-au bucurat de ecouri în rândul urmașilor se poate vorbi de o influență reală a acestora. Un astfel de exemplu îl aflăm, de pildă, în *Viețile Sfinților* a lui Dosoftei unde, referindu-se la viața sfântului Dumitru, el citează *Cartea românească de învățătură* a Mitropolitului Varlaam, neconsiderând necesar să mai redacteze o altă variantă a vieții a sfântului în cauză. Tot astfel, text de referință putem considera și citarea, respectiv continuarea cronicilor moldovenești din secolul al XVII-lea, Miron Costin continuând de acolo de unde a întrerupt Ureche, iar Neculce continuându-l explicit pe Miron Costin.

Mai dificilă este cercetarea posterității traducerilor biblice. Aici nu simpla citare, ci compararea textelor ne poate edifica asupra acesteia. Doar astfel ne putem pronunța dacă o anumită versiune a textelor biblice se bazează pe o traducere precedentă sau dacă, dimpotrivă, este o traducere independentă. Tot în domeniul posterității intră și citarea textelor respective în diferite alte lucrări.

Pentru secolul al XVI-lea se poate constata o anumită continuitate a textelor, o anumită respectare a autorității unor texte doar în cazul tipăriturilor coresienne. Fragmente din *Noul Testament* (1561) sunt reluate în *Tâlcul evangheliilor (Cazania I-a)* (1564) și în *Evanghelia învățătoare (Cazania a II-a)*, dar cu unele mici modificări.

În cazul *Psaltirilor*, tipărite în mai multe ediții, nu se poate constata aceeași continuitate textuologică.

Situația se schimbă fundamental în secolul al XVII-lea, când încep să apară așa-numitele texte autoritative sau de referință, respectate ad litteram în citarea lor și remodelate prin înnoirea formelor de limbă, îmbogățire, nuanțare sau stilizare în edițiile ulterioare. O astfel de situație o avem în cazul celor două tipăriri bălgrădene de la mijlocul secolului al XVII-lea, *Noul Testament* (1648) și *Psaltirea* (1651).

Tipărirea la 1648 a *Noului Testament* a fost un moment de cotitură a culturii noastre vechi românești. Nu intenționăm să reproducem multe observații presărate în nenumărate și pertinente studii dedicate lui, epocii în care a fost tipărit sau, în general, istoriei românești, dar și a celei literare și bisericești. Menționăm doar înnoirea fundamentală în lectura textului biblic făcută din punctul de vedere al unui umanism filologic european care, deasupra luptelor confesionale – și a doua jumătate a secolului al XVI-lea și secolul al XVII-lea au excelat prin asemenea lupte, mai ales între Reformă și Contrareforma Catolică – încerca să facă o lecțiune științifică a *Sfintei Scripturi*, punând la contribuție atât *Septuaginta*, cât și *Vulgata*, atât manuscrisele ebraice ale *Vechiului Testament*, cât și nou descoperitele manuscrise siriace. Acestui curent științific, care era una din căile de comunicare între savanții europeni dincolo de barierele sau opțiunile lor confesionale, i se încadrează și textul bălgrădean apărut prin osârdia mitropolitului Simion Ștefan.

Dacă asupra importanței *Noului Testament de la Bălgrad* există o unanimitate a cercetătorilor, părerile sunt relativ împărțite în ceea ce privește posteritatea sa. Mergând pe modelul culturilor occidentale (germană, în mod special), în care prima traducere și, mai ales, tipărire, a *Bibliei* a jucat un rol modelator în dezvoltarea limbilor naționale, creând un text standard care a fost reluat și modernizat de edițiile ulterioare ale sale, s-a acreditat – fără susținere filologică – că același lucru s-a întâmplat și în cazul tipăririi de la 1648; s-a afirmat chiar că *Biblia de la București* a pus la contribuție masiv experiența acestui text. Implicit, deci, prin posteritatea ei, *Noul Testament de la Bălgrad* s-a bucurat de o posteritate deosebită.

Editarea aproape concomitentă, în 1988¹ a pus cercetătorii în situația reevaluării unora dintre afirmațiile preluate, fără control, dintr-un studiu într-altul². Munca personală la ediția *Bibliei de la București* ne îndreptățește să afirmăm că relația dintre textul de la 1648 cu cel tipărit cu patruzeci de ani mai târziu este mult mai complexă și că în nici un caz nu se poate vorbi de o influență directă a textului bălgrădean³. O cercetare viitoare, pe care ne-o propunem va rezolva, probabil, o parte dintre relațiile dintre cele două texte.

Pentru tipăriturile transilvănene din a doua jumătate a secolului al XVII-lea *Noul Testament de la Bălgrad* a reprezentat, însă, un text de referință. În rândurile care urmează vom analiza relațiile dintre textul acestor tipărituri și *Noul Testament*.

Sicriul de aur tipărit de Ioan Zoba din Vinț la Sas-Sebeș în 1683 conține un mare număr de citate din *Noul Testament*. Menționăm doar câteva, extrase în ordinea lor din text⁴:

SA: 2 Timoth. 3.15: "*și tu din porobocie ai știut scripturile sfinte, carile te pot face pre tine înțelept spre spăsenie*";

NT: "*și tu din porobocie ai știut scripturile sfinte, carile te pot face pre tine înțelept spre ispăsenie*";

SA: Math. 10.29-30: "*Au nu doao păsăreale să vând într-un fileariu și una de eale cade pre pământ fără voia Părintelui nostru*";

NT: "*Au nu doao păsăreale să vând într-un fileariu și una de eale cade pre pământ fără voia Părintelui nostru*";

¹ Și nu putem decât să subliniem importanța acestor reeditări atât pentru filologia românească, cât și din punctul de vedere al culturii noastre din această perioadă. În calitate de colaborator la ediția *Bibliei de la București*, trebuie să mărturisesc că am privit acest lucru ca un act de frondă culturală și am participat cu conștiința acută a solidarității unui grup de iubitori ai adevărului. Poate într-o istorie a acestei perioade ar merita să fie surprinsă și această formă de protest a Bisericii noastre - și nu numai - împotriva regimului.

² În primul rând a fost reevaluată contribuția editorilor, Simion Ștefan în cazul *Noului Testament de la Bălgrad* și frații Greceanu, respectiv Mitrofan, în cazul *Bibliei de la București*.

³ Acest punct de vedere mi-a fost confirmat de eminentul specialist Mihai Moraru, secretarul de redacție al ediției *Bibliei de la București*.

⁴ Textele din *Sicriul de aur* vor fi notate cu SA.

SA: 1 Petru 5.6-8: "*Plecați-vă, drept aceea, supt putearnica mâna lui Dumnezeu, ca să vă rădicesc pre voi în vreme. toată grija voastră aruncând spre Dânsul*";

NT: "*Plecați-vă, drept aceea, supt putearnica mâna lui Dumnezeu, ca să vă rădicesc pre voi în vreme. toată grija voastră aruncând spre Dânsul*";

SA: Apocalips 14.13: "*Și auziiu glas din ceriu, zicându-mi: `Scrie: Fericiți-s morții care mor de acum în Domnul. Așa-i, zice Dubul, ca să să odihnească de ostenealele sale, că faptele lor vor merge după ei*";

NT: "*Și auziiu glas din ceriu, zicându-mi: `Scrie: Fericiți-s morții carii mor de acum în Domnul. Așa-i, zice Dubul, ca să să odihnească de ostenealele sale, că faptele lor vor merge după ei*";

SA: Math. 26-38: "*Trist iaste sufletul Mieu până la moarte*";

NT: "*Trist iaste sufletul Mieu până la moarte*";

SA: 1 Ioan 1.7: "*Sângele lui Is. Hs. a Fiiului Său, ne curățește pre noi de tot păcatul*";

NT: "*Sângele lui Is. Hs. a Fiiului Său, ne curățește pre noi de tot păcatul*";

Deși au paginație continuativă și se află la sfârșitul unor exemplare din *Sicriul de aur, Cazanii la oameni morți*⁵ au o atitudine diferită față de citatul biblic, permițându-și unele libertăți în citare. Am considerat un motiv suplimentar să le considerăm un text aparte și nu doar o anexă accidentală a tipăriturii lui Ioan Zoba din Vinț.

COM Math. 25.13: "*Fiți gata, că nu știm dzua, nice ceasul în carele va veni Fiiul omuenesc*"

NT: "*Prevegheați-vă, că nu știți zioa, nece ceasul în care fiiul omenesc va veni*;

COM Luca, 23, 34: "*Părinte, iartă lor, că nu știu ce fac*";

NT: "*Părinte, iartă lor, că nu știu ce fac*";

COM Luca 8, 52: "*N-au murit feciorul, doarme*";

NT: "*N-au murit, ce doarme*";

COM Ioan 1.11: "*Lazar, priiatenul nostru, doarme; ce voi merge să-l deștept pre dânsul*";

⁵ Prescurtat COM.

NT: "*Lazar, priiatenul nostru, doarme; ce voiu merge să-l deștept pre el*";

COM solun. 4.13: "*N-aș vrea să nu știți voi, fraților, de ceia ce-au adormit, ca să nu vă întristați ca ceia ce n-au nădeajde*";

NT: "*Iară nu voiu să nu știți voi, fraților, de ceia ce-au adormit, ca să nu vă întristați ca ceia ce n-au nădeajde*";

COM Math. 25.46: "*Mearge-vor aceștia ce-au greșit în munca de veaci, iară direpții în viața cea de veaci*";

NT: "*Și vor merge aceștia în munca de veaci, iară direpții în viața cea de veaci*";

COM Ioan 11.25: "*Cela ce va create întru Mine, de va și muri, viu va fi*";

NT: "*Cela ce va create în Mine, să va și muri, învii-va*";

COM Marcu 14.38: "*Prevegheați și vă rugați, ca să nu intrați în păcate*";

NT: "*Prevegheați și vă rugați, ca să nu intrați în năpaste*".

Cărare pre scurt spre fapte bune îndereptătoare, tipărită (și probabil tradusă) de protopopul Ioan Zoba din Vinț la Sebeș în 1685 conține, ca și **Sicriul de aur** multe citate din textul biblic. Vom examina câteva dintre citatele din **Noul Testament** așa cum le găsim în **Cărare pre scurt**⁶ și corespondentul lor în **Noul Testament de la Bălgrad**.⁷

CS: *Mathei, 24, stih 42: "Derept, însă, prevegheați, că nu știți în care ceas Domnul vostru va veni"*;

NT: "*derept, însă, prevegheați, că nu știți în care ceas Domnul vostru va veni*";

CS: *Și iară, cap 25, stih 13: "Derept aceea, prevegheați-vă, nu știți zua, nice ceasul în care Fiul Omenesc va veni"*;

NT: "*Derept aceea, prevegheați-vă, că nu știți zua, nece ceasul în care Fiul Omenesc va veni*";

CS: *Math. 26, stih 41: "Prevegheați și vă rugați ca să nu intrați în ispită, că sufletul e gata, iară trupulu-i slab"*;

NT: "*Prevegheați și vă rugați ca să nu intrați în ispită, că sufletul e gata, iară trupu-i slab*";

⁶ Marcate cu CS.

⁷ Marcate cu NT.

CS: 2 Solun., cap 2, stih 18: "Am vrut să viu cătră voi (eu, Pavel), iară satana m-au smintit";

NT: "Pentru că vream a veni cătră voi (ales eu Pavel) o dată și a doaoa oară și ne zminti pre noi Satana";

CS: Deaanie, 23, stih 1: "Eu (Pavel), cu toată cunoștința bună am slujit lui Dumnezeu până într-această zi";

NT: "Eu, cu toată știința bună am slujit lui Dumnezeu până în ceastă zi";

CS: Math., cap 5, stih 16: "Așea să lumineaze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vază faptele voastre ceale bune și să proslăvescă pre Tatăl vostru cela ce iaste în ceriure";

NT: "Așea să lumineaze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vază faptele voastre ceale bune și sp proslăvească pre Tatăl vostru cela ce iaste în ceriure";

CS: Efeseani, cap 5, stih 15, 16: "Răscumpărând vreamea, că zilele sânt reale";

NT: "Răscumpărând vreamea, că zilele sânt reale";

CS: 1 Coreinteani cap 6, stih 20: "Derept aceaea, slăviț pre Dumnezeu în trupurile voastre și întru sufletele voastre";

NT: "Derept aceaea, slăviți pre Dumnezeu în trupurile voastre și întru sufletele voastre";

CS: 1 Petru 1, stih 15, 16: "ce cumu-i Cela ce v-au chemat sfânt, voi încă fiț sfinți în toată viiața, pentru că iaste scris: 'Fiț sfinț, că eu încă-s sfânt'";

NT: "Ce cumu-i Cela ce v-au chemat sfânt, voi încă fiți sfinți în toată viiața, pentru că iaste scris: `Fiți sfinți, că Eu încă-s sfânt";

CS: Mathei 15, stih 18, 19: "Carele ies din gură, din inimă ies și acealea spurcă pre om";

NT: "Dar carele ies din gură, din inimă ies și acealea spurcă pre om";

CS: Colaseani 2, stih 8: "Iară acum lăpădați și voi aceastea toate: mâniia, urgüa, răutatea, hula, cuvinte grozave din gurile voastre";

NT: "Iară acum lăpădați și voi aceastea toate: mâniia, răotatea, hula, cuvinte grozave den gurile voastre";

CS: *Colaseani 3, stih 1, 2: "derept aceea, să v-ați sculat cu Hristos, ceale de sus căutați"*

NT: *"Derept aceea, să v-ați sculat cu Hristos, ceale de sus căutați";*

CS: *Filipuseani 3, stih 20: "Iară a noastră viață iaste în ceriu";*

NT: *"Iară a noastră viață iaste în ceriu";*

CS: *1 Corinteani, 10, stih 31: "Au mâncați, au beați, sau varece faceți, toate întru slava lui Dumnezeu faceți"*

NT: *"au mâncați, au beați, sau varece faceți, toate întru slava lui Dumnezeu faceți";*

CS: *1 Timothei, 6, stih 8, 9: "Având hrană și îmbrăcăminte acestea să ne agiungă"*

NT: *"Având hrană și îmbrăcăminte, acestea să ne agiungă";*

CS: *Filipuseani 2, stih 2, 3, 4: "Nu socotireți numai cineș de ale sale, ce și carele-s ale altora";*

NT: *"Nu socotireți numai cineși de ale sale, ce și carele-s ale altora";*

CS: *1 Timothei 4, stih 16: "Să rămâi întru aceasta, că, de vei face acestea și tu vei spăși și ceia ce vor asculta pre tine";*

NT: *"Să rămâi întru aceasta, că, de veți face acestea și tu te veri spăși și ceia ce vor asculta pre tine";*

CS: *Colaseani 4, stih 6: "Cuvântul vostru să fie în toată vremea cu dragoste sărat, ca să știți cum să cade voao fitecărui a răspunde";*

NT: *"Cuvântul vostru să fie în toată vremea cu dragoste sărat, ca să știți cum să cade voao fitecărui a răspunde";*

CS: *Efeseani 4, stih 29: "Nice un cuvânt putred să nu iasă din gura voastră, ce numai ce e bun spre întrămare, să placă celora ce aud";*

NT: *"Nece un cuvânt putred să nu iasă din gura voastră, ce numai ce e bun spre întrămătură, să placăcelora ce aud";*

CS: *1 Pătru 4, stih 11: "Să grăiaște cineva, grăiască ca cuvintele lui Dumnezeu";*

NT: *"Să grăiaște cineva, grăiască cu cuvinte lui Dumnezeu";*

CS: *Luca 2, stih 18, 19: "Toți să mira de carele zisease păstorii";*

NT: *"Și toți carii auziua, să mira de carele zicea păstorii cătră ei";*

CS: *Mathei 18, stih 15: "Să va greși fratele tău, ție pasă și ceartă pre el între tine și între el sânzur";*

NT: "*Să va greși fratele tău ție, pasă și ceartă pre el, între tine și între el singur*" etc.

Poveaste la patruzăci de mucenici, tipărită la Bălgrad în 1689 nu conține nici un citat biblic.

Molitvenciul⁸, tipărit la Bălgrad în 1689 conține doar câteva citate din **Noul Testament**:

M Corinth. 7.7-8: "*Că aș vrea toți oamenii să fie cumu-s și eu, ce fieștecarele are darul său de la Dumnedzău; unul așa, iară altul într-alt chip. Grăiesc, drept aceea, necăsătoriților și văduolor: bine ară fi să rămâie ca și eu*";

NT: "*Că aș vrea toți oamenii să fie cumu-s și eu, ce fietecarele are darul său de la Dumnedzău; unul așa, iară altul într-alt chip. Grăiesc, drept aceea, necăsătoriților și văduilor: bine ară fi să rămâie ca și eu*";

M Math. 2.1: "*nuntă fu în Cana Galileii; și era Muma lui Is. acolo. Și fu chemat și Is. și ucenicii Lui la nuntă. Și, săvârșindu-să vinul, dzisă Muma lui Is către Dânsul: `N-au vin!`*";

NT: "*nuntă fu în Cana Galileii; și era Muma lui Is. acolo. Și fu chemat și Is. și ucenicii Lui la nuntă. Și, sfârșindu-să vinul, dzisă Muma lui Is către Dânsul: `Vin n-au!`*"

M Math. zaceala 30: "*Și trecând Is. de acoloa, văzu un om șezând la o vamă, de-l chema Mathei. Și dzise lui: `Vino după Mine!` Și să sculă de mearse după El*";

NT: "*Și trecând Is. de acoloa, văzu un om șezând la o vamă, de-l chema Mathei. Și dzise lui: `Vino după Mine!` Și să sculă de mearse după El*";

M Ioan 5.1-2: "*Să sui Is. în Ierusalim. Iaste în Ierusalim la Poarta Dobitoacelor un loc carele să chiamă ovreiaște Vithezda; cinci foșoare are*";

NT: "*Să sui Is. în Ierusalim. Iaste în Ierusalim la Poarta Dobitoacelor un loc carele să chiamă ovreiaște Vithezda; cinci foșoare având*";

⁸ Prescurtat în citatele noastre cu M.

M Math. zaceala 34: "*chemă Is. pre cei doisprăzeace ucenici ai săi; deade lor puteare spre duhurile necurate ca să le scoată pre eale și să vindece toată boala și toată neputința*";

NT: "*chemă Is. pre cei doisprăzeace ucenici ai săi; deade lor puteare spre duhurile necurate ca să le scoată pre eale și să vindece toată boala și toată neputința*" etc.

Ceaslovețul tipărit la Sibiu în 1696 are un singur citat din textul **Noului Testament** :

C. Luca 1.39-41: "*sculându-să Mariia, mearse în susurile cu degrabă în orașul Iudeii. Și întră în casa Zaharii și să închină Elisaftei. Și fu când auzi Elisaftea închinăciunea Mariei*";

NT: "*sculându-2ă Mariia, mearse în susurile cu degrabă în orașul Iudeii. Și întră în casa Zaharieei și să închină Elisaftei. Și fu când auzi Elisaftea închinăciunea Mariei*";

Bucoavna de la Bălgrad conține și ea un citat din **Noul Testament**, intitulat **Șase săvârșiri ale Legii Noao ce plinesc poruncile Legii Vechi; Mabei, glava 5, stih 21:**

"1 *Grăit-au Domnul nostru Isus Hristos: "Auzit-ați că s-au zis celor de demult: `Să nu ucizi, că cine ucide, vinovat iaste giudecății`. Iară eu grăiescu voao că tot cela ce să minte în deșert spre fratele său vinovat va fi giudecății; că cine va zice fratelui său: `Fără minte!` vinovat va fi săborului; iară cine va zice: `Nebune!`, vinovat va fi matcii focului.*

Zis au fost celor de demult: `Să nu curvești!`. Iară eu grăiescu voao că tot cela ce va căuta spre muiare cu pohtă spre dânsa, iată au curvit cu dânsa întru inima sa.

Zis au fost celor de deemult: `Că orine-și va lăsa muiarea sa, să-i dea ei carte de slobozire`. Iară eu grăiesc voao că tot cela ce-și lasă muiarea sa, fără de cuvânt de curvie, o face pre dânsa să curvească; și cine ia pre cea lăsată, preacurveaște".

Acestui text îi corespunde în NT: "1 (Grăit-au Domnul nostru Isus Hristos): "*Auzit-ați că s-au zis celor de demult: `Să nu ucizi, că cine ucide, vinovat iaste giudecății`. Iară eu grăiescu voao că varecine să minte pre pre fratele său pre nemică, vinovat va fi giudecății; dară cine va zice fratelui său: `raha!`, vinovat iaste săborului; dară cine va zice: `Nebune!`, vinovat iaste focului gheenului. Auzit-ați că fu zis celor dentâi:*

‘Nu curvi!’ Iară eu grăiescu voao că fietecine ce caută spre muiare cu pohtă rea, iată face cu dânsa curvie cu dânsa întru inima sa.

Diferențele sunt frapante și ne obligă să ne îndreptăm privirea spre o altă variantă a textului în limba română, și anume cea găsită în *Biblia de la București*: *"Auzit-ați că s-au zis celor de demult: ‘Să nu ucizi, iară carele ucide, vinovat iaste judecâții.’ Iară eu grăiescu voao că tot cel ce urgiseaște pre fratele său în deșărt, vinovat iaste judecâții; iară cela ce zice fratelui său: ‘raca!’, vinovat iaste săborului; iară cine va zice: ‘Nebune!’, vinovat va fi la matca focului.*

Auzit-ați că s-au zis celor dentâiu: ‘Să nu preacurvești!’. Iară eu grăiescu voao că tot cela ce caută spre muiare ca să o poftească pre ea, iată au preacurveit cu dânsa întru inima lui etc.

Asemănările textului din *Bucoavnă* cu cel din *Biblia de la București* sunt mai mari, decât cele cu textul corespunzător din *Noul Testament de la Bălgrad*. Putem bănuși, după formele de limbă ușor arhaizante față de limba *Bibliei* că editorul *Bucoavnei*, Mihail Iștvanovici a preluat textele dintr-o variantă anterioară a traducerii care a stat la baza *Bibliei de la București*. De asemenea, asemănările cu textul bucureștean ne îndreptătesc să credem că editorul a publicat un text adus din Muntenia. Nu am găsit citate biblice semnificative în *Chiriacodromionul* tipărit la Bălgrad în 1699, care, în cea mai mare parte, de altfel, este o reeditare a *Cărții românești de învățătură* a Mitropolitului Varlaam din 1643.

O privire de ansamblu ne îndreptățește să afirmăm că pentru spațiul culturii transilvănene textul *Noului Testament de la Bălgrad*⁹ a jucat un rol de text standard sau de referință, bucurându-se de o deosebită autoritate.

Constatăm cu surprindere că acest lucru nu s-a întâmplat în aceeași măsură cu textul *Bibliei de la București*, citatele biblice din textele de cult tipărite în limba română, tipărite fie în Moldova, fie în Țara Românească după 1688, nu reproduc varianta textului bucureștean decât foarte rar. O explicație ar fi faptul că unele din aceste tipărituri sunt reeditări ale unor

⁹ Aceeași posteritate o putem constata pentru *Psaltirea de la Bălgrad* din 1651. O viitoare investigație o va cerceta în detaliu.

texte tipărite anterior, dar explicația nu mai este valabilă în cazul celor care au văzut pentru prima oară lumina tiparului doar după 1688.¹⁰

Dacă se vorbește de o posteritate a *Noului Testament de la Bălgrad* și a *Psaltirii* din 1651, trebuie să observăm că ea a fost asigurată în primul rând prin folosirea lor de cărturarii transilvăneni ca texte de referință.

Într-o cercetare viitoare vom analiza felul cum alte texte biblice au devenit, începând cu secolul al XVIII-lea, texte de referință în cultura noastră.

Standard Texts in Ancient Romanian Culture. The New Testament from Bălgrad (1648).

Abstract

The researches over the different translations of ancient religious books prove to be a very difficult job. First of all, the scientific explorer has to find out which is the most appropriate version; then, he has to ascribe the other versions to it.

Such a version would be *Viețile sfinților* written by Dosoftei, a very famous book. In the same way, we could speak about a continuity concerning the texts printed by Coresi; also, fragments from *Noul Testament (1561)* can be read in *Tâlcul Evangheliilor (Cazania I, 1564)* and in *Evanghelia Învățătoare (Cazania II)* with only a few changes.

Noul Testament de la Bălgrad (1648) had a significant influence over the books printed at those times; for example, *Biblia de la București* took it as a pattern. Its contribution to the development of romanian language and culture is indisputable; it soon became a standard, an example to follow and all other editions printed latter took it as a pattern. For example, *Sicriul de aur* written by Ioan Zoba din Vinț in 1683 is made up of numerous fragments from it.

Because of that, the posteriority of *Noul Testament de la Bălgrad (1648)* and of *Psaltirea din 1651* is due to their use as standard texts.

¹⁰ O viitoare investigație va cerceta posteritatea *Bibliei de la București*.